

การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม *

Analysis of Community Potential to Promote
Community-Based Tourism in Maha Sarakham Province

นริศรา คำสิงห์, อนรรฆมณี โภคสวัสดิ์, และ กุลธิดา ยามี่
Narisara Khamsing, Anakkhamanee Pokesawad, and Kulthida Yamee
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Faculty of Management Science, Rajabhat Maha Sarakham University
Corresponding Author, E-mail: narisara.rmu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาจากแนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) ด้านองค์กรชุมชน 3) ด้านการจัดการ และ 4) ด้านการเรียนรู้ เพื่อทราบถึงข้อมูลศักยภาพในแต่ละด้านของชุมชน และสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดำเนินการวิจัยด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย ได้แก่ บ้านหนองหิน บ้านดงน้อย และบ้านหัวขัว ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของจังหวัดมหาสารคาม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ชุมชนละ 10 คน รวม 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

---

* ได้รับความเห็นชอบ: 11 มิถุนายน 2567; แก้ไขบทความ: 5 กันยายน 2567; ตีพิมพ์: 12 กันยายน 2567

ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม บ้านหนองหิน มีทรัพยากรได้แก่ หนองหิน หนองคู ดอนปู่ตา สถูปหลวงปู่เพียร บ้านดงน้อย ได้แก่ ดอนปู่ตา กุสันตรัตน์ พระธาตุนาดูน บ้านหัวขัว ได้แก่ สะพานไม้แกดำ อ่างเก็บน้ำหนองแกดำ วัดดาวดึงษ์ และทั้ง 3 ชุมชนยังคงยึดถือประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 2) ด้านองค์กรชุมชน พบว่า ชุมชนทั้ง 3 ชุมชน มีการรวมกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย มีรายได้จากการรวมกลุ่มเพื่อขายสินค้าและบริการ มีปราชญ์ในชุมชน ซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) ด้านการจัดการ แต่ละชุมชนมีการวางกฎระเบียบทั้งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับสมาชิกในชุมชน และแนวทางปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการจัดทำโครงสร้างคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ที่มีการแบ่งงาน ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการร่วมกันส่งผลทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนอีกด้วย และ 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่าทั้ง 3 ชุมชน มีกิจกรรมเรียนรู้ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนตนเอง การจัดกิจกรรมผ่านการเรียนรู้ส่งเสริมทักษะแก่กลุ่มอาชีพ วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น รวมถึงการแสดง ขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน

คำสำคัญ: ศักยภาพชุมชน ; การท่องเที่ยวโดยชุมชน ; องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

Abstract

This research aims to analyze the tourism potential of community tourism in Maha Sarakham Province by studying the four components of community-based tourism: 1) natural resources and culture 2) community organization 3) management 4) learning. The goal is to gather information on the potential of each aspect of the community and to utilize this information to promote and develop community-based tourism management. The research is conducted using qualitative methods, focusing on the areas of Ban Nong Hin, Ban Dong Noi, and Ban Hua Khua, which are OTOP innovative tourism communities in Maha Sarakham Province. The data collection tools include semi-structured interviews, with key

informants being community leaders or individuals involved in tourism management within the community, with 10 people from each community, totaling 30 individuals, selected through purposive sampling. The data is analyzed using descriptive analysis methods.

The study found that 1) in terms of natural resources and culture, Ban Nong Hin has resources such as Nong Hin, Nong Ku, Don Pu Ta, and the Stupa of Luang Pu Phearn. Ban Dong Noi includes Don Pu Ta, Ku Santrath, and Phra That Na Dun. Ban Hua Khua features the Kae Dam wooden bridge, Nong Kae Dam reservoir, and Wat Dao Duang. All three communities still adhere to the traditions of the heet 12 and kong 14. 2) Regarding community organizations, all three communities have diverse occupational groups, generating income from collective sales of goods and services. There are local scholars in the communities, which positively impacts community-based tourism development. 3) In terms of management, each community has established regulations as customary practices for community members and guidelines for tourists. Additionally, there is a structure for a tourism management committee within the community, which divides tasks, responsibilities, and management duties collaboratively, resulting in effective tourism management within the community. 4) In terms of learning, all three communities have learning activities that reflect their way of life. The organization of activities through learning promotes skills for occupational groups, local food culture, and showcases community traditions and customs, all of which foster learning for visiting tourists.

Keywords: community potential; community-based tourism; components of tourism.

1. บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ และยังเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงธุรกิจทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน อาทิ ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง ธุรกิจโรงแรมที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร และธุรกิจจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก การสร้างงาน สร้างอาชีพ ก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) อันมีเป้าหมายเพื่อนำประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เสริมสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนควบคู่กับการพัฒนา ทั้งด้านคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว บุคลากรการท่องเที่ยว และโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการสร้างสมดุลของการพัฒนาทั้งในมิติของรายได้และการอนุรักษ์ โดยการนำจุดเด่นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตมาจัดแสดงเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังมีการผลักดันการทำงานอย่างบูรณาการร่วมกันทั้งส่วนภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมและเป็นรูปธรรม

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน เพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรและวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกันและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวร่วมกัน (Honggang, Sofield, & Jigang, 2009) อีกทั้งยังช่วยในการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เน้นการสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนในท้องถิ่นของตน ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่คนในท้องถิ่น (Strydom, Mangope, & Henama, 2018) เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม (Zapata, Hall, Lindo, & Vanderschaeghe, 2011) เพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือการที่ชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ มาเป็นต้นทุนทางการท่องเที่ยว

ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องมีการวิเคราะห์และศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชุมชนต้องทราบถึงจุดเด่น จุดแข็ง

และสิ่งที่ตนเองมีเพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนกำหนดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ทั้งหมด 4 ด้าน (พจนา สอนศรี, 2546) ประกอบด้วย 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) องค์กรชุมชน คือชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา 3) การจัดการ คือชุมชนมีกฎหรือกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน 4) การเรียนรู้ คือชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นได้ว่า หากชุมชนใดที่ต้องการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตนเองนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ตามองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้ทราบถึงทรัพยากร จุดเด่นและข้อดีในชุมชนของตนเอง และสามารถนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน อันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน และสามารถใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมของชุมชนตนเอง

ทั้งนี้ จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม พบว่าแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาของชุมชน ซึ่งจะส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และความช่วยเหลือจากหน่วยงานสนับสนุน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา เพื่อส่งเสริมพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ปรับปรุงพัฒนาสินค้าและบริการ ส่งเสริมการตลาด การประชาสัมพันธ์ การปรับภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมุ่งสู่การยกระดับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูงขึ้น รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวและบริการเชิงสร้างสรรค์ โดยมีการยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและสนับสนุนกระบวนการผลิตที่เกี่ยวข้อง (ปิยะนุช บุญเย็น, 2559; สุกัญญา ดวงอุปมา, 2557; กชธมน วงศ์คำ และ เวรกา มณีเนตร, 2563) โดยเฉพาะหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของ

โควิด-19 กระบวนการที่สำคัญสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคือ การปรับตัวเพื่อเตรียมพร้อมกับการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร ธุรกิจขนส่ง แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ รวมถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยเช่นกัน ดังนั้นการศึกษาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว จึงถือเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยว ให้มีศักยภาพเกิดความสมดุลและยั่งยืนในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงศักยภาพในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างมูลค่าเพิ่มในทุกมิติทั้งการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อสร้างกลยุทธ์การยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนสู่การส่งเสริมและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้แนวคิดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ด้าน (พจนา สวนศรี, 2546) ประกอบด้วย 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) ด้านองค์กรชุมชน 3) ด้านการจัดการ และ 4) ด้านการเรียนรู้ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ ชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ 1) บ้านหนองหิน ตำบลโคกก่อ อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม 2) บ้านดงน้อย ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และ 3) บ้านหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอกำแพง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทั้ง 3 ชุมชนนี้เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ของจังหวัดมหาสารคาม

วิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ที่ผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน จากนั้นนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้เหมาะสม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จาก 3 ชุมชน ชุมชนละ 10 คน รวม 30 คน ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ต้องเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ไม่น้อยกว่า 2 ปี เนื่องจากมีบทบาทและประสบการณ์ในการ

จัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแนวทางคำถามที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ และบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ไว้ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการบันทึกบทสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจัดหมวดหมู่ข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับเก็บข้อมูลองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทั้ง 3 ชุมชน แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ ผลการศึกษานำเสนอ ดังนี้

ตารางที่ 1 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองหิน ตำบลโคกก่อ อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม

องค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม	บ้านหนองหิน มีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชนที่สามารถใช้ในการจัดการท่องเที่ยวได้ ดังนี้ - หนองหิน เป็นหนองน้ำในหมู่บ้านที่ใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค พื้นที่โดยรอบมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีทัศนียภาพที่สวยงามและสามารถชมพระอาทิตย์ตกดินได้ที่หนองหินนี้ - หนองคู เป็นหนองน้ำอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ใช้จัดกิจกรรมประเพณีประจำปีคือประเพณีลอยกระทง - อาฮักบ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ทำบุญชะบ้าน เป็นประเพณีเพื่อให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขและจัดกษัตริย์นรายออกจากหมู่บ้าน

องค์ประกอบ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
	• ดอนปู่ตา ศาลหลักประจำหมู่บ้าน เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีพิธีบวงสรวงเลี้ยงดอนปู่ตาในวันพุธแรกของเดือนหก • ตาปะขาว (หลวงปู่พิมพ์) ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่าน่าจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านในการทำพิธีขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล • สลุปหลวงปู่เพียร อดีตเจ้าคณะตำบลตำบลโคกก่อ ซึ่งท่านมรณภาพไปแล้ว ด้วยความที่ชาวบ้านยังศรัทธาท่านที่เป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจึงได้ตั้งสลุปขึ้นมา • นอกจากนี้ด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองหินมีการยึดถือและประเพณีปฏิบัติในประเพณีแต่ดั้งเดิมในวัฒนธรรมของชาวอีสาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ฮีต 12 คอง 14
ด้านองค์กรชุมชน	ชาวบ้านหนองหิน มีการรวมกลุ่มอาชีพที่หลากหลายตามวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ • กลุ่มข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่สร้างรายได้ให้กับสมาชิก อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและปลอดภัยจากสารพิษ • กลุ่มโฮมสเตย์ บ้านหนองหินโฮมสเตย์ วิถีเกษตรอินทรีย์ ที่มีการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในชุมชน ใช้เสน่ห์จากวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน สร้างรายได้ในชุมชน • กลุ่มพริกอินทรีย์ บ้านหนองหินมีการปลูกพริกเป็นแหล่งปลูกพริกของจังหวัดมหาสารคาม มีการเก็บพริกส่งให้กับโรงพยาบาลอำเภอเมืองมหาสารคาม • กลุ่มทอผ้า เป็นการรวมกลุ่มอาชีพของสตรีในชุมชน ทำการตัดเย็บและแปรรูปผ้าฝ้ายเป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกชนิดต่าง ๆ

องค์ประกอบ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
	• กลุ่มเลี้ยงหม่อน เป็นการปลูกเพื่อใช้ในการรับประทานลูกหม่อน อีกทั้งยังมีการใช้ในการเลี้ยงไหม และนำเอาผลหม่อนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อทำอาหารและเป็นของฝากด้วย
ด้านการจัดการ	องค์ประกอบด้านการจัดการภายในชุมชนบ้านหนองหิน พบว่า ชุมชนมีกฎระเบียบที่สำคัญคือ ภายในชุมชนและนักท่องเที่ยวจะต้องดใช้เสียงหลัง 22.00 น. กรณีที่มีการจัดงานหรือการใช้เสียงจะมีการขออนุญาตปกครองท้องถิ่นก่อน นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการแบ่งฝ่ายงานและจัดทำโครงสร้างในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ได้แก่ • ฝ่ายปกครองท้องถิ่น • ฝ่ายรักษาความปลอดภัย • คณะกรรมการโฮมสเตย์ • คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งแต่ละฝ่ายจะประสานงานร่วมมือกันในการวางแผนรองรับเมื่อนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มศึกษาดูงานเข้ามาในชุมชน และเตรียมพร้อมเมื่อมีกิจกรรมหรือเทศกาลงานประเพณีต่างๆในชุมชน
ด้านการเรียนรู้	ชุมชนมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้หลากหลายตาม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ • กิจกรรมการปลูกป่า เพื่อปลูกสำนึกจิต โดยการปลูกป่าทดแทนบริเวณดอนปู่ตา เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้แก่ชุมชน อีกทั้งเป็นการปลูกจิตสำนึกและการอนุรักษ์ให้แก่คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว • การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมประเพณีในแต่ละเดือนของชุมชน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ทั้งยังเป็นการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

องค์ประกอบการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
	มีการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การแสดงพื้นบ้าน ที่สะท้อนวัฒนธรรมอีสาน และกลุ่มอาชีพต่างๆ ภายในชุมชน เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผ้า การเข้าพักในโฮมสเตย์หรือที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท

ตารางที่ 2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านดงน้อย ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

องค์ประกอบการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม	ชุมชนบ้านดงน้อย มีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว ดังนี้ - ดอนปู่ตา ซึ่งดอนปู่ตานี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับคนในชุมชน มีการเลี้ยงปู่ตา จัดขึ้นเพื่อขอบคุณและบูชาผีปู่ตาที่ดูแลคุ้มครองหมู่บ้านให้อยู่เป็นสุข ประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาวบ้านดงน้อยได้อย่างชัดเจน - กุ้งสันตรัตน์ เป็นศิลปะขอมสมัยบายน เรียกว่าอโรคยศาล เป็นแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่สำคัญและนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้จากสถานที่แห่งนี้ - พระธาตุนาดูน เป็นอีกหนึ่งสถานที่สำคัญของจังหวัดมหาสารคามและยังอยู่ใกล้กับชุมชนบ้านดงน้อย บริเวณแห่งนี้เคยเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองของนครจำปาศรี มีการขุดพบโบราณวัตถุต่างๆ - พิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นพิธีที่สำคัญของชาวอีสาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขวัญและจิตใจ เพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดีขึ้น การดำเนินชีวิตของชาวอีสาน

องค์ประกอบการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
	แทบทุกอย่างจึงมีการขายศรีสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจ ช่วยให้มีความสุขที่เข้มแข็ง ช่วยทำให้เกิดมงคล ทำให้ดำรงอยู่ด้วยความสุขราบรื่น มีโชคลาภมากขึ้นและทำให้พ้นจากเคราะห์ร้าย
ด้านองค์กรชุมชน	มีการรวมกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย อีกทั้งมีการส่งเสริมในการจัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ • กลุ่มแปรรูปผ้า เป็นการรวมกลุ่มอาชีพของสมาชิกที่มีทักษะในการตัดเย็บ ซึ่งได้มีการนำผ้ามาทอให้เป็นเสื้อเพื่อนำมาจำหน่าย • กลุ่มสมุนไพร โดยได้มีการนำยาสมุนไพรที่มีจำนวนมากในชุมชนไปวิจัยและทำให้เกิดเป็นสมุนไพรขึ้น ชาวบ้านจึงรวมตัวเป็นอีกหนึ่งกลุ่มอาชีพในชุมชน • กลุ่มจักสาน เกิดจากการนำเส้นพลาสติกมาสานเป็นกระเปาะรูปแบบต่างๆ เพื่อนำมาขายเป็นของฝากให้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีการทำเพื่อส่งออกต่างประเทศด้วย • กลุ่มขนมไทย ทางชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำขนมนางเล็ด มีคำสั่งซื้อล่วงหน้าทั้งภายในจังหวัดและจากจังหวัดอื่นๆ • กลุ่มโฮมสเตย์ บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีของคนในชุมชน นอกจากจะได้สัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ของคนในชุมชนแล้วยังจะได้ชิมอาหารพื้นถิ่นตามฤดูกาล • กลุ่มแกะสลักไม้ เป็นการแกะสลักไม้ให้เป็นรูปทรงต่างๆ ถือเป็นงานฝีมือที่มีความปราณีตและอาศัยความชำนาญของปราชญ์ในชุมชน
ด้านการจัดการ	ชุมชนมีการออกกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนปฏิบัติตามและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งมีทั้งกฎระเบียบสำหรับคนภายในชุมชนเอง คือมีการจัดประชุมหัวหน้าครัวเรือนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และผู้ที่ไม่เข้าประชุมต้องเสียค่าปรับ ห้ามดื่มสุราในที่สาธารณะ ห้ามเล่นการพนัน ห้ามปล่อยสัตว์เลื้อยคลานทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น ส่วนกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ไม่

องค์ประกอบการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
	อนุญาตให้สูบบุหรี่ ไม่อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้ามาภายในที่พัก ห้ามสังสรรค์ และดใช้เสียงดังหลังเวลา 22.00 น. เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้ง กรรมการในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อดูแลความเรียบร้อยในด้านต่างๆ ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน กรรมการฝ่ายต่างๆ ที่เป็นตัวแทนจากหัวหน้าคุ้มและกลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน
ด้านการเรียนรู้	ภายในชุมชน มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลองลงมือทำ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ • กิจกรรมสานการกระเป๋จากเส้นพลาสติก • กิจกรรมทำขนมนางเล็ด • กิจกรรมแกะสลักไม้ และทำของที่ระลึกจากไม้ • กิจกรรมการแสดงพื้นบ้านของเยาวชนในชุมชน รวมถึงการแสดงหมอลำหุ่นกระต๊อบข้าว • กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ • กิจกรรมไหว้ดอนปู่ตา • กิจกรรมนั่งรถไถชมวิถีชุมชน • กิจกรรมปลูกป่า ณ ดอนปู่ตา และบวชต้นไม้ • กิจกรรมทำสบู่ยมนา

ตารางที่ 3 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยข้าว ตำบลแกดำ อำเภอกำแพง จังหวัดมหาสารคาม

องค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม	ชุมชนบ้านห้วยข้าว มีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ • สะพานไม้แกดำ เป็นสะพานไม้เก่า อายุราวกว่า 100 ปี ที่ชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางข้ามอ่างเก็บน้ำหนองแกดำ โดยเชื่อมระหว่างบ้านห้วยข้าวกับหมู่บ้านแกดำ • อ่างเก็บน้ำหนองแกดำ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติของอำเภอกำแพง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ นอกจากนี้ยังมีการใช้หนองแกดำในการจัดกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนและของจังหวัด เช่น ประเพณีลอยกระทง การจัดประกวดเวทีต่างๆ • วัดดาวดึงษ์ อยู่ติดกับสะพานไม้แกดำ จัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดมหาสารคาม มีวิหารโบราณ หอระฆังไม้ และพระไม้แกะสลักประดิษฐานอยู่ภายในวัด • วัดหนองหูลิง อุโบสถรูปทรงเรืออนันตนาคราช เป็นอุโบสถที่มีความสวยงามและมีรูปทรงแตกต่างจากอุโบสถวัดอื่นๆ ภายในอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา
ด้านองค์กรชุมชน	ชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย อีกทั้งมีบทบาทในการจัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ • กลุ่มทอเสื่อกก ซึ่งเป็นการทอเสื่อหลายรูปแบบตั้งแต่เสื่อธรรมดาที่ไม่มีลวดลายไปจนถึงเสื่อแบบมีลวดลาย แบบม้วน แบบพับ เป็นสินค้าและของที่ระลึกจากชุมชน • กลุ่มแปรรูปผ้าขาวม้า กลุ่มแปรรูปผ้าขาวม้าเป็นกลุ่มที่นำผ้าขาวม้ามาแปรรูปเป็นสินค้า ของฝาก ของที่ระลึกที่หลากหลาย เช่น แปรรูปเป็นกระเป๋าผ้า พวงกุญแจ หมวก กระเป๋าสะพาย ผ้าพันคอ เป็นต้น

องค์ประกอบ การท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
	• กลุ่มชนมไทย ชนมพื้นถิ่นของชุมชนบ้านหัวขัว คือชนมข้าวเหนียวปิ้งรูปเรืออีโปง แตกต่างจากข้าวเหนียวปิ้งจากที่อื่น เพราะมีการสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนที่ ชาวบ้านนิยมใช้เรืออีโปงในการทำประมงและประกอบอาชีพ • กลุ่มผักปลอดสาร มีการปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อขายตามตลาดสดต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการส่งขายตามโรงพยาบาล หน่วยงานราชการ และ ห้างสรรพสินค้า • กลุ่มเครื่องจักรสาน บ้านหัวขัวมีการรวมกลุ่มเพื่องานจักรสาน สินค้าหลักที่มี การจัดทำขึ้นและได้รับความนิยม คือกระติบข้าวโบราณ ซึ่งลักษณะพิเศษของ กระติบข้าวโบราณจะมีลักษณะดินที่ใช้ตั้งเป็นขาสูง ฝากระติบข้าวเป็นทรงกรวย คว่ำ ปลายยอดด้านบนแหลม • กลุ่มโฮมสเตย์ จัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักใน ชุมชน เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย
ด้านการจัดการ	สำหรับองค์ประกอบด้านการจัดการภายในชุมชนบ้านหัวขัวนั้น ได้มีแนวปฏิบัติที่ ใช้ร่วมกันในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว คือ มีการประชุมวางแผนร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอ มีการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายภายนอกทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน มีข้อตกลงว่า การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนต้องไม่กระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม ต้องร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติและเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมให้คง อยู่สืบไป มีการนำรายได้ที่รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนนำไปสนับสนุนการ พัฒนาชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การทำกิจกรรม ติดตาม ประเมินผล และรับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ชุมชนยังจัดโครงสร้างกรรมการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้ • ฝ่ายกิจกรรม • ฝ่ายการตลาด • ฝ่ายธุรการและบัญชี • ฝ่ายพัฒนา

องค์ประกอบการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ศักยภาพชุมชน
ด้านการเรียนรู้	มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลองลงมือทำ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ • กิจกรรมเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มทำหมวกกระจม กลุ่มแปรรูปผ้า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ • กิจกรรมเรียนรู้จากการชมและบรรยายขั้นตอนการทำเรืออีโปง • กิจกรรมเรียนรู้การสาธิตการผลิตปุ๋ยเบญจคุณ • กิจกรรมเรียนรู้การทำเกษตรปลอดสาร • กิจกรรมเรียนรู้วิถีชีวิตหวัชจากการพักบ้านพักโฮมสเตย์ การร่วมทำบุญตักบาตร และการรับประทานอาหารถิ่น ซึ่งเป็นเมนูเด็ดของชุมชน เช่น ยำกุ้งฝอย น้ำพริกจิ้มแจ่ว ทอดปลาส้ม ขนมเรืออีโปง

5. อภิปรายผลการวิจัย

ในการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดูด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับเก็บข้อมูลองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทั้ง 3 ชุมชน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าชุมชนทั้ง 3 ชุมชนทั้งบ้านหนองหิน บ้านดงน้อย และบ้านหวัช เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม บ้านหนองหินมีทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ หนองหิน หนองคู ดอนปู่ตา สฎุพลวงปู่เพียร บ้านดงน้อย ได้แก่ ดอนปู่ตา กู่สันตรัตน์ พระธาตุนาดูน บ้านหวัช ได้แก่ สะพานไม้แกดำ อ่างเก็บน้ำหนองแกดำ วัดดาวดึงษ์ และทั้ง 3 ชุมชนยังคงยึดถือประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งสิ้น สอดคล้องกับ ญัฐกานต์ รุ่งเรือง และ ลินจง โพชาริ (2559) ที่ระบุว่า องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ และหนึ่งในนั้นคือ องค์ประกอบที่ 3 อัตลักษณ์ของชุมชน และองค์ประกอบที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ทั้งยังสอดคล้องกับ

อรรถพล ศิริเวชพันธุ์ (2564) ที่กล่าวว่าชุมชนท่องเที่ยวภาคอีสานมีการสืบสานงานประเพณีตามวิถีคนอีสาน คือ ฮีต 12 คอง 14

2. ด้านองค์กรชุมชน ชุมชนทั้ง 3 มีการรวมกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย มีรายได้จากการรวมกลุ่มเพื่อขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ มีปราชญ์ในชุมชน ซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับ ธง คำเกิด, อุทุมพร เรืองฤทธิ์, เพ็ญฤทัย เสงี่ยมศิลป์, จิตราภรณ์ เถรวัตร, และ ชิตชนก มากจันทร์ (2564) กล่าวว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลต้นตาล มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบกลุ่ม โดยมีสมาชิกเป็นคนในชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการจัดสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนผ่านฐานการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน และยังสอดคล้องกับ สุดถนอม ต้นเจริญ (2561) ที่ระบุว่า ศักยภาพด้านองค์กรชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนมากที่สุด โดยเฉพาะการที่ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกันชุมชนสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ และการมีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด

3. ด้านการจัดการ แต่ละชุมชนมีการวางกฎระเบียบเพื่อเป็นแนวทางสำหรับประชาชนในชุมชน และแนวทางในการปฏิบัติตนสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการจัดทำโครงสร้างคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ที่มีการแบ่งงาน หน้าที่ ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการร่วมกัน อันจะทำให้การท่องเที่ยวภายในชุมชนประสบความสำเร็จได้ สอดคล้องกับ สุดถนอม ต้นเจริญ (2561) ที่ระบุว่า ศักยภาพด้านองค์กรชุมชนและด้านการจัดการในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งผลต่อ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนมากที่สุด โดยเฉพาะการที่ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน ชุมชนสามารถเชื่อมโยง การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ และการมีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด สอดคล้องกับ ณัฐกานต์ รุ่งเรือง และ ลินจง โพชาริ (2559) เจตนา พัฒนจันทร์ (2562) ธง คำเกิด, อุทุมพร เรืองฤทธิ์, เพ็ญฤทัย เสงี่ยมศิลป์, จิตราภรณ์ เถรวัตร, และ ชิตชนก มากจันทร์ (2564) และ ดริยากานต์ พรหมคำ, รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์, ฐานิดา บุญวรรณ, และ นพรัตน์ รัตนประทุม (2565) ที่ล้วนระบุว่า การบริหารและการจัดการที่ดี ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

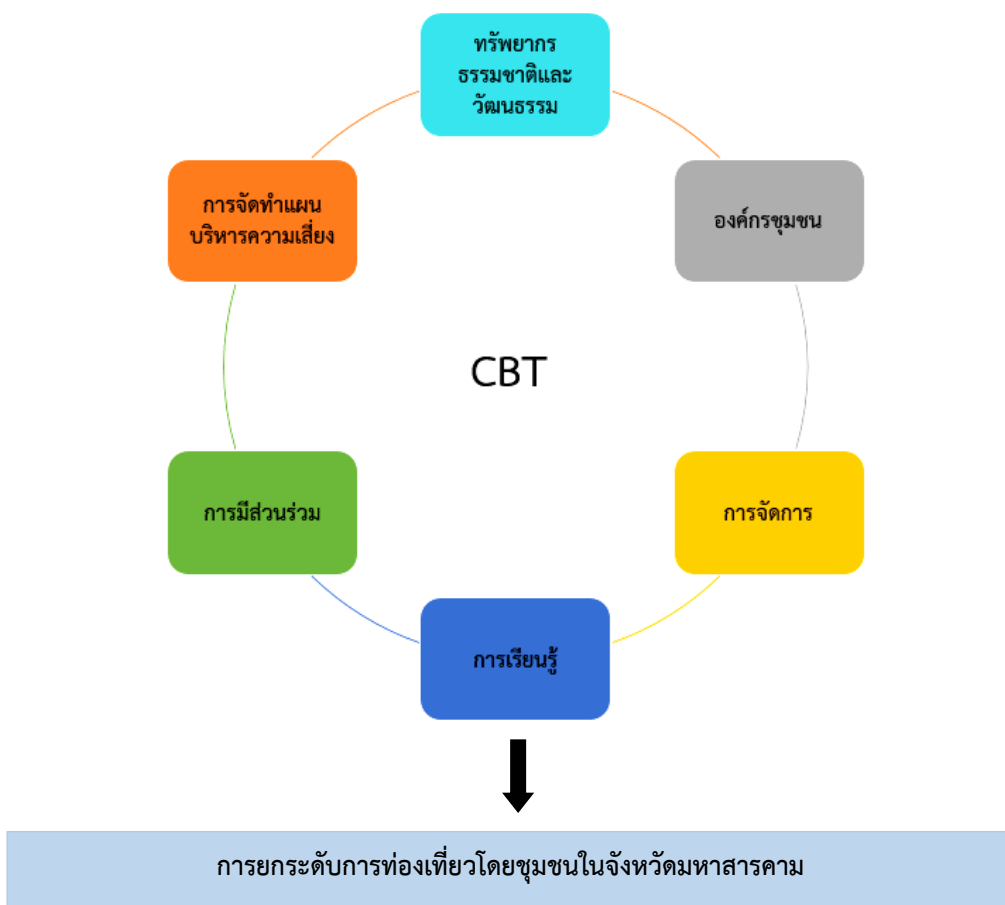
4. ด้านการเรียนรู้ พบว่าทั้ง 3 ชุมชน มีกิจกรรมเรียนรู้ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนตนเอง มีการจัดกิจกรรมผ่านการเรียนรู้ส่งเสริมทักษะกลุ่มอาชีพ เช่น การจักสาน งานหัตถกรรม เกษตรกรรม การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบในท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ในการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ยังสะท้อนผ่านการแต่งกาย อาหารถิ่น การเข้าพักบ้านพักโฮมสเตย์ การร่วมทำบุญ ตักบาตร การละเล่น การแสดง และพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนทั้งสิ้น สอดคล้องกับ เมฆธาวิน พลโยธี, สุชาติณี หนูเนียม, และ สุวิชาดา สกุลวานิชเจริญ (2565) สหภัต อินทรีย์, วรณวีร์ บุญคุ้ม, และ นรินทร์ สังข์รักษา (2566) พูนทรัพย์ เศษศรี และ สุจิตรา ริมดุสิต (2566) และ ยโสธารา ศิริภาพระภากร, ชัยชนะรินทร์ ทับมะเร็ง, สุริยา คลังฤทธิ์, และ สำเริง อินทยุง (2566) ที่ระบุว่ากิจกรรมท่องเที่ยวและกิจกรรมเรียนรู้สำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และสร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชนเองเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยนี้มีทำให้ทราบถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาจากแนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) ด้านองค์กรชุมชน 3) ด้านการจัดการ และ 4) ด้านการเรียนรู้ นอกจากทราบถึงข้อมูลศักยภาพในแต่ละด้านของชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นเพิ่มเติม พบว่า แม้ทั้ง 3 ชุมชนจะมีทรัพยากรที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน มีกฎระเบียบเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของประชาชนและนักท่องเที่ยว แต่เมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผ่านมา พบว่าชุมชนตื่นตระหนกและใช้เวลานานในการปรับตัว การแพร่ระบาดส่งผลต่อชุมชนทั้งด้านสุขภาพ รายได้ และวิถีชีวิต ทั้งนี้ชุมชนจึงควรมีการเตรียมความพร้อมกรณีเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน จะทำการปรับตัวและเตรียมความพร้อมอย่างไร และนำเอาสิ่งที่ดีจากประสบการณ์ครั้งนี้มาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนตนเองต่อไป เช่น การรักษาความสะอาด การรักษามาตรฐานการบริการ การใช้ช่องทางใหม่ ๆ ในการทำการตลาด และการเพิ่มความรู้ให้กับตนเอง โดยการอาศัยการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมผลักดัน สนับสนุนของหน่วยงานองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆ ซึ่งล้วนมีความสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนี้ควรมีการจัดทำแผนจัดการความเสี่ยง ในกรณีที่จะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ขึ้นในอนาคตทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เพื่อให้ชุมชนสามารถนำกระบวนการจัดการความเสี่ยงไปใช้ในการจัดการภายใต้สถานการณ์ความไม่แน่นอนที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งในปัจจุบันและอนาคต อันจะช่วยเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน ความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน และประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย สามารถนำข้อมูลมาใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงนำเสนอแผนภาพกลยุทธ์การยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1. กลยุทธ์การยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดมหาสารคาม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำผลของงานวิจัยไปปรับใช้กับการวางแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่

1.2 จากผลการวิจัยด้านศักยภาพของพื้นที่ค้นพบว่า ชุมชนทั้ง 3 ชุมชน ล้วนแล้วแต่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ อีกสิ่งหนึ่งที่จะส่งผลสู่ความยั่งยืนได้คือการมีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคีเครือข่ายชุมชน โดยการส่งเสริมการองค์ความรู้และทักษะด้านต่างๆ แก่คนในชุมชน เช่น ด้านการทำการตลาด การประชาสัมพันธ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดทำแผนบริหารความเสี่ยง เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 งานวิจัยฉบับนี้ทำการศึกษาชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามเพียง 3 ชุมชน ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการขยายพื้นที่การทำวิจัย ทั้งในระดับจังหวัดและในระดับภาค เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมสมบูรณ์และเกิดประโยชน์ต่อภาพรวมมากขึ้น

2.2 ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาเฉพาะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากคนในชุมชนเท่านั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ (Stakeholder) ภายนอกชุมชนด้วย เช่น หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กชธมน วงศ์คำ, และ เวธกา มณีเนตร. (2563). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 8(4), 1439-1451.
- เจตนา พัฒนจันทร์. (2562). *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนวัดตาล ตำบลบางเสด็จ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดอ่างทอง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

ณัฐกานต์ รุ่งเรือง, และ ลินจง โพชารี่. (2559). องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและภูมิ้องค์ คำบาลแก่งเค็ง อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 7(2), 195-213.

ตริยากานต์ พรหมคำ, รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์, ฐานิดา บุญวรรณ, และ นพรัตน์ รัตนประทุม. (2565). พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดวงจรชีวิตพื้นที่ท่องเที่ยวของ Richard W. Butler ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านร่องกล้า อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 16(4), 123-136.

ธง คำเกิด, อุทุมพร เรืองฤทธิ์, เพียงฤทัย เสี่ยมศิลป์, จิตราภรณ์ เถรวัตร, และ ชิดชนก มากจันทร์. (2564). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของ ตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี (รายงานการวิจัย). สุพรรณบุรี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุวรรณภูมิ.

ปิยะนุช บุญเย็น. (2559). *ปรากฏการณ์และบริบทของชุมชนหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.

พจนา สอนศรี. (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.

พูนทรัพย์ เศษศรี, และ สุจิตรา ริมดุสิต. (2566). ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชนอย่างยั่งยืนของตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิชาการ ศรีปทุม ชลบุรี*, 19(4), 40-49.

เมษ์ธาวิน พลโยธี, สุธาธิณี หนูเนียม, และ สุวิชาดา สกุลวานิชเจริญ. (2565). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา ชุมชนไผ่ดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 18(1), 1-25.

โยโสธรา ศิริภาพระภากร, ชัยชนะรินทร์ ทับมะเร็ง, สุริยา คลังฤทธิ์, และ สำเริง อินทง. (2566). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนปราสาทบ้านไพล จังหวัดสุรินทร์. *วารสารราชภัฏสุรินทร์วิชาการ*, 1(5), 49-66.

- สหภัต อินทรีย์, วรรณวีร์ บุญคุ้ม, และ นรินทร์ สังข์รักษา. (2566). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(10), 649-662.
- สุกัญญา ดวงอุปมา. (2557). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการจัดการที่ดีของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(2), 133-139.
- สุดถนอม ตันเจริญ. (2561). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 8(2), 32-41.
- อรรถพล ศิริเวชพันธุ์. (2564). การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนสู่มาตรฐานความปกติใหม่ (New Normal) เพื่อรองรับ สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กรณีศึกษา ชุมชนหนองฮะ อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 12(1), 58-75.
- Honggang, X., Sofield, T., & Jigang, B. (2009). Community tourism in Asia: An introduction. In B.A.O. Jigang (Ed.), *Tourism and community development* (pp.1-17). Madrid, Spain, the World Tourism Organization.
- Strydom, A. J., Mangope, D. F., & Henama, U. S. (2018). Lessons learned from Successful Community-Based Tourism Case Studies from the Global South. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 7(5), 1-13.
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P., & Vanderschaeghe, M. (2011). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? Lessons from Nicaragua. *Current Issues in Tourism*, 14(8), 725-749.